

Psychological and pedagogical features of education of senior pupils by facilities of ball choreography

У державно-нормативних урядових документах України опосередковано зазначено, що успіх майбутнього суспільства передусім залежить від рівня духовного розвитку людини, активізації її естетичних чинників. Суттєву роль у цьому відіграє бальна хореографія.

Бальна хореографія в сучасному освітньо-культурному просторі відіграє потужне виховне значення. Неодноразово в педагогіці, психології, культурології науковці намагаються вирішити соціальні проблеми, в яких естетичне виховання є ключовими, а бальна хореографія шляхом пізнання. Роль танцю в системі освіти та виховання досліджувалася у працях М. Боголюбської, Д. Бернадської, З. Гуцу, М. Гавдіса, Н. Дем'янка, В. Косяк, О. Отич, Л. Цветковою та ін.

Опрацьовані методики навчання основам класичного, народного та бального танцю орієнтовані на «правильність» виконання завченого танцювального екзерсису під музично-хрестоматійний супровід.

Існуючі методи класичної танцювальної системи не передбачають елементів імпровізації, свободи хореографічної дії, не розвивають творчої, пластично-просторової форми у старшокласників, осмисленого ставлення до координованих навичок що реалізують гнучкість в організації людини.

Відтак, танцювальне регламентоване навчання виявляється відособленим від сучасних старшокласників. Найбільшим зацікавленням індивідуальних пластичних можливостей виявляються різноманітні форми дозвілля (вечори відпочинку, дискотеки), які уможливають перспективу пластичного самовияву школярів. Проте, незнання елементарних, базових правил спілкування з музикою, художнім текстом, відсутність тактовності

й урівноваженості в стрімкому сприйнятті і відтворенні танцювальних ритмів призводить до їх елементарного автоматичного не грамотного виконання. Танець усвідомлюється як динамічна руханка, й тому дефіцит естетичної культури на довгий час гальмує формування виховання. З огляду на це, необхідне виявлення можливостей удосконалення процесу гуманізації і гуманітаризації освіти старшокласників у сфері саме естетичного виховання. В умовах розповсюдження звукозапису популярна музика посідає провідне місце серед індивідуальних переваг старшокласників. У такому контексті ми акцентуємо увагу на тій частині старших школярів, які не лише цікавляться, а й практично займаються бальною хореографією в системі позашкільної освіти.

А ще маємо додати, що знецінення морально-етичних ідеалів у суспільстві формують дефіцит інтелігентності, відлучають особистість від успадкованих предковичних традицій. До того ж молодіжна субкультура у формі об'єднань та угруповань (готи, „стиляги”, КСП, хіппі, растамани, толкієністи, рольовики, емокіди, моббери, рейвери, хіп-хоп, ролери, та екстремальні - стрейт-еджери, металісти, скінхеди, футбольні хулігани, гопники, любери, хакери, „дикі” байкери типу „ангелів пекла”, панки, сатаністи) призводить до негативної поведінки у соціумі та, зокрема, в шкільному середовищі. Тому динаміка суспільних та культуротворчих процесів залежить від активної особистості, її естетичного спрямування та способу життя. Нові підходи до національної школи, епіцентром якої є естетичне виховання учнівської молоді, вимагає докорінних зрушень.

Тому значної популярності набули ансамблі бального танцю в шкільному середовищі учасники яких вивчають і пропагують світове хореографічне надбання.

Завдяки заняттям бальними танцями школярі здобувають основи естетичного виховання, у них формується потреба готовності відчувати та творити красу, звичка оцінювати явища і факти естетики, її основні категорії, розвивають стійкий інтерес до мистецтва, розуміння його ролі до духовного збагачення людини. Танцюючи, вони отримують чіткі уявлення про художні цінності, створені світовою культурою, у них виховуються стійкі критерії та емоційно-естетичне ставлення до мистецтва, поглиблюється здатність активної перетворювальної діяльності з внесенням елементів краси у всі сфери життя.

Удосконаленню естетичного виховання школярів старших класів сприяє робота ансамблів, гуртків, секцій, студій бальної хореографії, які широкою мережею діють в загальноосвітніх навчальних закладах та закладах позашкільної освіти. Огляд їх досвіду свідчить, що бальна хореографія стала важливим елементом виховного процесу. Тут охоплено не лише музику, образотворче мистецтво, які входять до обов'язкового переліку предметів базового навчального плану загальноосвітніх шкіл, а також історія хореографічного мистецтва.

Аналіз практичної діяльності ансамблів бальної хореографії засвідчує, що грамотно організована робота, з одного боку, залучає школярів до культурного процесу, традицій, а з другого – стимулює естетичний розвиток особистості школяра, активно впливає на створення нових духовних цінностей, підтримує і посилює інтерес до світового мистецтва.

Специфіка практики викладання мистецьких дисциплін в школі доводить, що лише один урок музики на тиждень не може задовільнити розвиток естетичного виховання особистості. Тому заняття бальною хореографією здатне заповнити прогалину в естетичному вихованні.

У загальноосвітніх школах донині існує нахил в бік дисциплін математичного і науково-природничого циклів. На предмети естетичного спрямування – музику, образотворче мистецтво відводиться близько 4% навчального плану. Мала кількість годин не дає можливості художнім дисциплінам стати фундаментом естетичного виховання, не сприяє формуванню художніх здібностей, художньо-образного мислення, фантазії естетичних почуттів, ціннісних критеріїв, а також набуття спеціальних знань та умінь. А розрив між наявною культурою школярів і справжніми цінностями мистецтва дедалі збільшується і загрожує відлученню школярів від світової скарбниці.

Існують певні протиріччя між еkleктивною необхідністю здійснення педагогами загальноосвітньої школи впливу на формування естетичної вихованості особистості школяра і недостатньою їх підготовленістю.

Дослідники О. Бурля, М. Гавдіс, А. Єгоров, В. Завадич, В. Косяк, Ю. Міщенко розглядають заняття хореографією в освітніх закладах у вільний час, як форму дозвілля. Хореографічному вихованню як складовій частині загальної освіти присвятили свої праці науковці Т. Морозовська, О. Маленицька та відомі практики у сфері хореографії А. Тараканова, Р. Гуменкова та ін.

Аналіз наукових жерел засвідчило, що проблема естетичного виховання достатньо розкрита в теорії і практиці організації навчально-виховного процесу. Однак, на наш погляд, естетичне виховання старшокласників засобами бальної хореографії не висвітлені у вітчизняній педагогіці повною мірою. Тому необхідно окреслити шляхи докорінного переформатування естетичного виховання школярів, які матимуть

здатність протистояти різкому зниженню престижу духовних цінностей, соціальної апатії.

Організацію шкільної аматорської діяльності і виховання у школярів любові та зацікавленості хореографічним і театральним мистецтвами обґрунтовують Н. Миропольська, Т. Морозовська, Т. Голінська, А. Тараканова та інші. А. Ігнатова, М. Булигін, К. Бабенко, О. Софіщенко, М. Ходаков наголошують на комплексному використанні мистецтва в естетичному вихованні школярів.

З огляду на це, Ю. Філіп'єв обґрунтовує систему естетичного виховання як організований процес з урахуванням віку учнів, художньо-естетичної освіти, розвитку, виховання дітей на основі сукупності методологічних принципів, психолого-педагогічних обґрунтованих програмно-методичних документів, здійснюваний у нерозривному зв'язку з ідеологічним, моральним і трудовим вихованням, з дотриманням єдиних психолого-педагогічних і методичних принципів в обов'язкових класних, факультативних, гурткових і інших позакласних формах занять, у повсякденному житті і діяльності школярів [149].

Автор додає, що особливим завданням естетичного виховання є розвиток у школярів образного мислення та уяви, які є підґрунтям творчої діяльності. Провідною ідеєю систематичності естетичного виховання Є. Квятковського є нерозривний внутрішній зв'язок естетичного з інтелектуальним, моральним, трудовим та іншими видами виховання, які сприяють цілісності розвитку індивідуальності і реалізують концепцію щодо провідного вектора який пронизуватиме сфери життя школяра. Методологічним принципом підходу до організації естетичного виховання є ідея комплексного підходу до виховання: по-перше, система естетичного виховання повинна вибудовуватися так, щоб у процесі впливу різні види

мистецтв постійно взаємодіяли між собою. На цьому ґрунтується необхідність здійснення тісних міжпредметних зв'язків. По-друге, естетичне виховання, як засобами мистецтва, так і засобами дійсності повинне стати органічною частиною будь-якого виду виховання [145, с. 45].

Так, роль бального танцю в системі освіти можна визначити як цілеспрямовану духовну і практичну діяльність з формування у особистості активної життєвої позиції. Бальний танець здатний реалізувати функції естетичного виховання шляхом розвитку емоційно-логічного сприйняття соціальної дійсності; формування естетичних смаків, ідеалів, поглядів, переконань, етичного ставлення до танцювальної діяльності; стимулювання самостійності та розвиток творчих здібностей; пробудження здатності відчувати інтереси, потреби і бажання; формування передавати художній образ у творчій діяльності; розвиток здатності особистості до сприйняття цілісної картини світу, прагнення до примноження світового досвіду.

Діяльність бальної хореографії в системі освіти та естетичного виховання має власну передісторію.

До початку 30-х років ХХ століття системи масового навчання бальними танцями не існувало. Розповсюдження та популяризація танців відбувалися безпосередньо в ході проведення вечорів відпочинку. Гуртки та секції художнього руху займалися підготовкою програм для демонстраційного показу. Процесом навчання займались приватні танцкласи. З 30-х років масове навчання бальними танцями відбувалося в школах та гуртках, які діяли в парках культури та відпочинку трудящих [141, с. 287].

Тому українська республіканська секція художнього руху, як і секції художнього руху інших радянських республік, спрямовують свою роботу на створення нових масових танців.

В 50-60-тих роках ХХ століття були спроби включити танець в загальноосвітню систему. Чимало авторів (Т.Громов, Є. Конорова, О. Кузнєцов, В. Окунєва, В.Светинська) опрацювали програми з хореографії та видали методичні посібники. Проте їх намагання не дали позитивних результатів.

По-перше, відбулося роз'єднання науки та мистецтва, завдання навчання стали відокремлюватися від виховного компонента, поділивши сферу впливу на обов'язкове, стандартне навчання і допоміжне, культурно-освітнє.

По-друге, в загальноосвітню школу було перенесено принципи і прийоми професійного хореографічного мистецтва, що виявилось малоефективним в роботі із школярами.

По-третє, в авторських концепціях естетичного виховання (В. Бутенко, М. Каган, Є. Крупник, З. Морозова, С. Раппопорт), в яких чітко простежувалася концепція сукупності різноманітних видів художньої діяльності (музика, література, театр), не враховувалися можливості танцювального мистецтва у формуванні естетичної культури школярів.

Так, Б. Неменський у своїх дослідженнях акцентував увагу на необхідності комплексного підходу в естетичному вихованні школярів: цілісність та єдність усіх форм естетичної дії і освіти в школі. Автор підкреслював, що взаємодія мистецтв (література, музика, театр, образотворче) можуть бути основою для створення усього різноманітного спектру проблем. Відтак, лише за умови використання цих видів мистецтв

можливий естетичний розвиток особистості. Слід зазначити, що в цій концепції не згадується танець і, відповідно, його виховні можливості не розкриваються.

Із викладеного можна зробити висновок, що танцювальне мистецтво донедавна не було застосоване в шкільній практиці. Проте, поширення набула сфера позашкільної хореографічної діяльності: танцювальні гуртки, студії, ансамблі. Здебільшого, самодіяльні танцювальні колективи зорієнтовані на підготовку танцівників для участі в концертній діяльності, формування відповідного репертуару. Основне завдання танцювальних колективів полягає у формуванні естетичної культури школярів. Сучасні педагоги-хореографи враховують вікові особливості школярів та їх психофізичну специфіку. Особливо це стосується спортивно-бального танцю, оскільки це не лише жанр танцювального мистецтва, а й самостійний вид спорту.

У науковому дослідженні Л. Богомолової домінує думка, що в танцювальних колективах, студіях, ансамблях спортивно-бального танцю особливо яскраво прослідковуються риси змагання, бажання досягнути найкращого результату будь-якою ціною, що витісняє сам процес формування естетичної культури школярів [138].

На заняттях бальною хореографією корисні навички набуваються легко і природно. Учні старанніше стежать за своїм зовнішнім виглядом, стають охайними, акуратними.

Особливо велике значення заняття бальними танцями мають для дітей з фізичними вадами (згорбленість, хода з піднятими плечима, опущеною головою, звичка ставити ноги носками всередину та ін.). У процесі занять діти позбуваються цих вад.

Бальна хореографія є значущим засобом організації культурного дозвілля школярів. Відсутність занять з бальної хореографії в школах негативно позначається на шкільних святах і вечорах, які часто проходять мляво, без позитивних емоцій. Танцюють більше дівчатка, а хлопчики (за деяким винятком) є пасивними глядачами.

Сьогодні бальний танець – авторитетний вид спорту та мистецтва. Гуртки, школи, студії, клуби бальної хореографії діють в загальноосвітніх школах (в позаурочний час), позашкільних навчальних закладах, палацах культури, центрах художньої творчості. Школярі, займаючись танцем виявляють інтерес до власного внутрішнього світу та моделі поведінки. Завдяки ансамблевій роботі у школярів зростає інтерес до вирішення проблеми самовиховання.

Естетичне виховання засобами бальної хореографії має інтегральний характер – не обмежується лише заняттями в танцювальному класі, це поведінка сім'ї, школи, участь у концертній діяльності, відвідування театрів, музеїв, шоу-програм, актуалізація національних традицій та їх втілення в життєвий досвід.

Бальна хореографія відкриває широкі можливості для здійснення виховних цілей – зацікавити, навчити учасників танцювального колективу любити мистецтво танцю, формувати у них знання у сфері образного світосприйняття, привернути увагу до творчості у заємовз'язку із морально-етичним та патріотичним вихованням.

Естетичне виховання як процес на заняттях бальною хореографією відбувається під час здобуття знань та навичок галузей мистецтва – музики, живопису, літератури, що допоможе старшокласникам розкрити свій власний індивідуальний потенціал. Спостерігаючи за

старшокласниками, які є учасниками колективу бальної хореографії, можна стверджувати, що надзвичайно важливо акцентувати увагу школярів на систематичній підготовці мистецтва хореографії. Грунтуючись на педагогічних основах навчально-виховного процесу в танцювальному колективі маємо зазначити, що діяльність педагога має спрямовуватися на творчу основу. І справа не лише в тім, що сам процес танцювання є творчим, відповідальним. Необхідно створити творче середовище для захоплення бальною хореографією, організувати умови для формування творчої ініціативи, уяви, фантазії. Тому основним показником естетичного виховання старшокласників засобами бальної хореографії буде слугувати осмислене ставлення до мистецтва взагалі.

Аналіз наукової літератури з питань виховних можливостей мистецтва у загальному розвитку учнів виявив наявність протилежних поглядів. Одні науковці, Т. Аболіна, Л. Левчук, В. Панченко, О. Фортова, С. Шинкаренко підкреслюють важливість залучення різних видів мистецтва до шкільної практики, особливо в старших класах, де прогалиною в навчанні є відсутність

129

художньо-естетичних дисциплін. Інші вважають, що розвиненість у сприйнятті, навіть одного із мистецтв, впливатиме на якість уподобань до інших.

Так, Т. Скорик аргументує свою думку тим, що заняття одним видом мистецтва – музикою, живописом, театром тощо – закладають достатній підмурок для естетичного розвитку особистості [147, с.145]. Однак, слід підкреслити, що кожен вид мистецтва впливає лише на певний рецептор, тим самим не розвиваючи і не формуючи інші. А танець, як

підтверджує широка педагогічна практика, є тією сегментом, яка уможлиблює отримання насолоди, впевненості, естетичних почуттів різновидового мистецтва. Необхідність залучення школярів до мистецтва у всьому видовому його розмаїтті вимагає створення психолого-педагогічної установки перед сприйняттям художнього твору, тобто готовності до виконання такої діяльності, під час якої б найбільшою мірою задовольнились її естетичні потреби [140]. Для виникнення такої установки достатньо двох умов: потреби і ситуації її задоволення [143, с. 23].

Важливість установки на сприйняття та його спрямованого характеру спостерігається в процесі спілкування учнів на заняттях бальним танцем. У цьому процесі старшокласники проявляють здатність на інтуїтивно-емоційну оцінку власного середовища. Безумовно, інтуїція відіграє певну роль: вона сприяє емоційно-образному узагальненню раніше сприйнятих об'єктів (бо залежить як від якостей цих об'єктів, так і від емоційної чутливості учня) [148, с. 53-54].

Таким чином, узгодженість чуттєвої та інтелектуальної сторін на заняттях бальним танцем сприяє досягненню естетичної цінності мистецького середовища. Відбувається перехід від несвідомого (інтуїтивного) емоційного сприйняття до свідомого естетичного переживання, коли школярі не лише переживають над твором мистецтва, але й роздумують над ним. "Зрозуміти художній твір, - зазначає Б. Теплов, – це, передусім, відчутти, емоційно пережити його і вже на цьому ґрунті подумати над ним" [136, с. 99]. Зазначений досвід є формотвірною основою характеру, який здебільшого

реалізується шляхом самовиховання. Справді, танець як засіб, спрямовує особистість школяра на самовдосконалення – самостійну усвідомлену діяльність. Танцюючи, старшокласник досягає виразності існуючих рис характеру та здобуття нових, позбавляється тих, які вважає негативними.

Отже, танець виховує характер що є соціально-психологічним аспектом розвитку особистості. Характер можна не сприймати як стале утворення – танцівник може змінити ті риси характеру, які укорінилися в структурі особистості. Формування характеру – важлива проблема становлення особистості. Необхідною її складовою є вироблення ставлення до творчої діяльності як до змісту свого життя, соціально-значущого; як до засобу реалізації власних потенційних знань, здібностей, мрій. Рушієм вчинків у естетичному вихованні старшокласників є вимогливість до себе, гуманізм, оптимізм, принциповість, правдивість, щирість, комунікативність.

У контексті сучасних тенденцій естетичного виховання педагогічний потенціал танцювального мистецтва формує творчі здібності. Формування творчих здібностей – процес тривалий. Він може розвиватися в напрямі від оволодіння способами репродуктивної (відтворювальної) діяльності та поступового наповнення дій новими прийомами, привнесення в діяльність чогось нового, оригінального. При цьому такі інновації можуть мати різний характер і різне значення: бути відомими іншим, але невідомими самій людині, отже мати значення для неї самої. Для забезпечення розвитку творчих здібностей в естетичному вихованні важливо спрямувати діяльність особистості на усвідомлене, мотивоване виконання творчих дій [139, с.11].

Оскільки рівень культури визначається особистісним зростанням, то її розвиток активно відбувається в юнацькому віці. Вона може спрямовуватися на перетворення як зовнішнього, так і внутрішнього світу (власного „Я”). Отже, в процесі особистісного зростання людина отримує можливості для розкриття змісту свого існування, оволодіння „культурно-творчою силою власного „Я”, осягнення свого покликання, творчої реалізації культурно-історичного досвіду в житті [142, с. 343-346].

Сучасні науковці досліджуючи історію танцю, розкривають проблематику взаємозв'язку мистецького середовища з формуванням гармонійної особистості. Адже її залучення до здобутків хореографічного мистецтва закладає основи та забезпечує розвиток особистості, формує мистецький вектор освіченості підростаючого покоління, художні почуття, смаки та погляди. Саме ці компоненти складають підмурівок естетичного виховання.

У свою чергу, роздуми, оцінні судження виступають імпульсом подальшої розумової діяльності, яка визначає і розв'язує естетичні проблеми школярів старшого віку.

Отже мотивом для заняття бальною хореографією у школярів старшого віку виступає естетична потреба, що спирається на наявність механізмів естетичної свідомості: почуттів, переживань тощо і служить поштовхом їх оновлення. Психологи справедливо стверджують, що у старшому шкільному віці „спостерігається поступовий перехід до такого засобу задоволення потреби, як цілеспрямована діяльність. Вона репрезентує вищий рівень пізнавальної потреби і пов'язана не лише з розвитком інтелектуальної сфери старших школярів, а й формуванням особистості в цілому” [144, с.15].